

Etičke dileme u sestrinskoj praksi

Veselka Gajić

Klinički centar Banja Luka,
Bosna i Hercegovina

Corenspondence:

Klinički centar
Banja Luka
Dvanaest beba bb
Banja Luka
veselka.gajic@yahoo.com

Received: October 02, 2013

Accepted: January 16, 2014

STRUČNI RAD
PROFESSIONAL PAPER

SAŽETAK

Nasuprot zakona koji regulišu pravne dužnosti zdravstvenih radnika i njihovo kršenje sankcionišu etičke norme nisu jasno definisane zakonima, ali se uobičajeno propisuju odgovarajućim kodeksima. U Federaciji B i H, kao i Republici Srpskoj formalno postoje kodeksi koji su urađeni prema Međunarodnom kodeksu etike medicinskih sestara. Negativna kretanja u društvu učinila su da se i medicina pod uticajem različitih faktora, na prvom mjestu novca, pretvorila se u pogodan teren za lično dokazivanje pojedinaca. Gde se često zanemaruju istinske vrijednosti ljudskih postignuća već se naglašavaju i usvajaju vrednosti prema statističkim rezultatima. U trci za stalnim usavršavanjem i studiranjem zdravstveni radnici, a i svi drugi, zapostavljaju poštovanje potreba i vrijednosti čovjeka. Položaj sestara u odnosu na etička pitanja je veoma dvosmislen, nalazi se između suprostavljenih stavova i očekivanja. Iako se zahtjeva samostalna akcija i samostalno mišljenje, to opet zahtjeva kooperaciju i odobrenje drugih. Sestre se sve više i više smatraju zaposlenim radnicima, a manje profesionalcima sa jasno definisanom misijom i profesionalnim djelatnostima. Službeni stav se nekada više cijeni, nego etički odgovorno izvršenje svojih dužnosti. Zadatak svakog zdravstvenog radnika je ostvarenje najviših etičkih standarda u profesionalnom ponašanju i da motivišu na takvo ponašanje kolege i saradnike.

KLJUČNE REČI

etički kodeks, status sestara, etičke dileme.

Profesionalni kodeksi i profesionalna etika propisuju ponašanje unutar neke profesije ili između pojedinih profesija. Međunarodni kodeks etike medicinskih sestara prvi put je usvojilo

Međunarodno veće medicinskih sestara (ICN) 1953. god. U poslednjih 60 godina je više puta prepravljani i prerađivan, a poslednja kompletna revizija je urađena 2012.god (1). U preambuli ovoga dokumenta koji nije striktno obavezujući, ali koji je standard za sve nacionalne kodekse, se kaže da je potreba za sestrinskom negom sveopšta, a glavni zadaci medicinskog sestinstvasu:

- poboljšanje zdravlja,
- sprečavanje bolesti,
- obnavljanje zdravlja i
- ublažavanje patnji.

U pogledu etičkih normi kodeks kaže: "Sestrinstvu je svojstveno poštovanje ljudskih prava, uključujući i pravo na život i izbor, dostojanstveno i kulturno ponašanje. Zdravstvena nega poštuje i nije ograničena, nečijom starošću, bojom kože, verom, kulturom, invaliditetom, bolešću, seksualnom orijentacijom, nacionalnošću, rasom, političkim uverenjima i socijalnim statusom."

Prema kodeksu medicinske sestre pružaju pomoć pojedincu, porodici i zajednici i usklađuju svoj rad među njima.

U mnogim aktima Svetske zdravstvene organizacije (2) naglašava se da su glavne funkcije sestinstva:

- pružanje i vođenje zdravstvene njege
- podučavanje pacijenta i zdravstvenog osoblja
- timski rad i
- razvoj sestrinske prakse putem kritičkog razmišljanja i istraživanja.

Nasuprot zakona koji regulišu pravne dužnosti zdravstvenih radnika i njihovo kršenje sankcionišu etičke norme nisu jasno definisane zakonima, ali se uobičajeno propisuju odgovarajućim kodeksima. U Federaciji B i H, kao i Republici Srpskoj formalno postoje kodeksi koji su urađeni prema Međunarodnom kodeksu etike medicinskih sestara (1) ali se njegov tekst ne može lako naći. Štampani primerici su zagubljeni, a nemaju na Internetu, ali zato postoje oni iz okolnih zemalja (3,4). Medicinske sestre i thničari u B i H obavljaju dužnosti u skladu sa propisanim zakonima, a etičke dužnosti sprovedu poštujući međunarodni kodeks (1) i kodekse drugih zemalja koji su i nedostupni (3, 4).

Medicinska sestra, koja se u praksi susreće sa ljudima kao ličnostima i njihovim problemima, sa predstavnicima drugih zanimanja kao i sa utvrđenim standardima zdravstvene njege, često se nalazi pred dilemom kako da postupi da bi zadovoljila etičke norme i standarde profesije. Kao praktičari, medicinske sestre ne bi smjele zaboraviti da se njihova aktivnost prije svega odnosi na ljude i da je sve što rade podložno profesionalnoj i opšte prihvaćenoj ocjeni, osnovni princip te djelatnosti

je „*Primum non nocere*“.

Etika ili moral nije jedini način gledanja na situaciju. Etika ima različita stanovišta:

- Pravno stanovište-šta zakon zahtjeva ili zabranjuje
- Društvena etika-propisuje ustaljena pravila ponašanja
- Profesionalni kodeksi i profesionalna etika
- Vjersko stanovište-vidi ljude kao dio jednog cjelokupnog božanskog sistema i o ponašanju sudi na osnovu toga kako se ono uklapa u taj sistem
- Vizuelno ili estetsko stanovište-procjenjuje ponašanje po tome da li ono stvara ili ne utisak nečeg što “izgleda lijepo” ili zadovoljava “umjetničku senzitivnost”
 - Praktično stanovište- razmatra da li su akcije najuspješniji način postizanja bilo kog zacrtanog cilja

O ponašanju ljudi, pa i zdravstvenih radnika, sudimo sa različitih stanovišta. Nekada jedan postupak možemo posmatrati sa više stanovištai sa jedne tačke gledišta smatrati ga ispravnim, a sa druge pogrešnim.

U procesu reforme zdravstva mijenja se i položaj zdravstvenih radnika. Nažalost, medicina kao humana primjenjena nauka, pod uticajem različitih faktora, na prvom mjestu novca, pretvorila se u pogodan teren za lično dokazivanje pojedinaca. Gde se često zanemaruju istinske vrijednosti ljudskih postignuća već se naglašavaju i usvajaju vrednosti premao stvarnim statističkim rezultatima. U trci za stalnim usavršavanjem i studiranjem zdravstveni radnici, a i svi drugi, zapostavljaju poštovanje potreba i vrijednosti čovjeka. Tu se češće zaboravlja da uspjehnost zdravstvenog radnika zavisi od etičkog ponašanja. Kao što je to rekao vladika Nikolaj Velimirović: “Znanje često osiromaši dobrotu, dobrota uvijek obogati znanje”

Ne mijenja se samo zdravstvo, mijenja se cjelokupni društveni sistem, a sa tim promjenama mijenjaju se i suštinski odnosi u društvu i nastaju velike socio-ekonomske razlike među ljudima, zdravstvenim radnicima se usled toga nameću mnoge dileme poput sledećih:

- Da li je zdravstvena zaštita dostupna svim ljudima
- Da li smo pravedni prema svim našim korisnicima u pružanju zdravstvene njege (ako nemamo sistem gdje su ljudi materijalno jednaki)
- Da li sve veća razlika u socio-ekonomskom statusu dovodi do korupcije u dijelu zdravstvenih radnika
- Ako dovodi, da li treba da čutimo ili smo kao stručna dužni dati svoj doprinos izlaskom iz čutnje.

Zadatak svakog zdravstvenog radnika je ostvarenje najviših etičkih standarda u profesionalnom ponašanju i da motivišu na takvo ponašanje kolege i saradnike. Poštujući i sprovodeći etički kodeks u našim radnim sredinama, povećaćemo usluge zdravstvene njege pravedno

i podjednako svima. Sestrinstvu ostaje dilema: Da li se može napraviti razlika između etike sestrijske njege, medicinske i biološke etike?

Sociološka uloga sestare, glavni je faktor određivanja uslova prakse sestrijske njege i odgovornosti koje sestre mogu preuzeti za svoje postupke. Odgovornost ljekara i sestara stoje u oštrm kontrastu. Zbog svojih odgovornosti ljekar ima relativno visok stepen samostalnosti. Sestre su se našle u položaju na kom treba da održe kordinaciju između sistema, medicine i organizacije. Sestre se često suočavaju sa nizom naredjenja, pravila, propisa koja dolaze “odozgo” od njihovih pretpostavljenih (to najčešće nisu sestre).

Ovakva situacija gasi inicijativu i pojačava osjećaj zavisnosti, inferiornosti i nezadovoljstva.

Sestre imaju samo ograničen osjećaj pripadnosti grupi-timu (sestre bi vjerovatno trebalo da svoje pretpostavljene smatraju uzorima za svoje djelovanje). Sestre se sve više i više smatraju zaposlenim radnicima, a manje profesionalcima sa jasno definisanom misijom i profesionalnim djelatnostima. Službeni stav se nekada više cijeni, nego etički odgovorno izvršenje svojih dužnosti. Etički problemi mogli bi da postanu ping-pong loptica u internim odnosima i da se nedovoljno cijene prema njihovoj samoj suštini i vrijednosti.

Položaj sestara u odnosu na etička pitanja je veoma dvosmislen, nalazi se između suprotstavljenih stavova i očekivanja. Iako se zahtjeva samostalna akcija i samostalno mišljenje, to opet zahtjeva kooperaciju i odobrenje drugih. Između toga nalazi se sestra sa svojim vlastitim vrijednostima, pravilima i motivima koje treba poštovati.

Bez određene samostalnosti sestre ne mogu biti potpuno odgovorne za svoje djelovanje

Etički kodeksi igraju važnu ulogu u odnosu između profesionalnih grupa. Cilj etičkih kodeksa sestrijsstva:

- Da pokažu društvu da sestre shvataju i prihvataju vjeru u kojoj uživaju i odgovornosti koja im je data
- Da ponude smjernice za profesionalne odnose kao osnov za etički odgovorno djelovanje
- Da opišu položaj sestare u odnosu na pacijenta kao njegovog zastupnika, drugim stručnjacima kao saradnika, profesiji sestrijsstva kao lojalnog radnika i društvu kao predstavnika u pružanju zdravstvenih usluga
- Da profesionalnoj grupi omogući da donese svoje propise.

Usled toga neophodno je što prije donjeti revidirane vlastite etičke kodekse, veći sve potrebne zakone i pravilnike o radu u zdravstvu.

Govoriti samo o dužnostima medicinskih sestara, a ne obratiti pažnju na mogućnosti koje će joj obezbjediti

ti ponašanje u skladu sa utvrđenim etičkim normama i deontološkim principima neprihvatljivo je ako nisu obezbeđeni:

- Odgovarajuće obrazovanje i edukacija u skladu sa profesionalnim obavezama koje se stalno mijenja;
- Definisane stručne funkcije i kompetencije;
- Optimalni stručni standardi i parametri kvaliteta;
- Optimalni materijalno-tehnički standardi;
- Dobra komunikacija i saradnja;
- Propisani doktrinarni stavovi;
- Odgovarajuća organizaciono kadrovska rješenja;
- Postupci kod rješavanja profesionalnih i ličnih problema;
- Motivisanost kroz odgovarajući društveno ekonomski status profesije

Diskusije i istraživanja etičkih pitanja treba nastaviti i dalje, potrebno je da se ova pitanja fokusiraju, suprostavljaju i rješavaju kontinuiranim naporima da se poboljša praksa sestrinstva.

LITERATURA

1. TheICN of ethics for nurses. International Council of Nurses, Geneva, Switzerland, 2012.
2. Enhancing nursing and midwifery capacity to contribute to the prevention, treatment and management of noncommunicable diseases. World Health Organization, 2012.
3. Etičnikodeksmedicinskihsestara.Hrvatskakomoramedicinskihsestara, 2005.
4. EtičnikodeksmedicinskihsestaraimecinskihtečničaraSrbije. Sl. glasnik RS, br. 67-2007.
5. LEMON - Poglavlje 9 profesionalna i moralna pitanja (autori i saradnici Margaret Alexander ...) Sarajevo: Jež, 1999.

Ethical dilemmas in nursing practice

Veselka Gajić

ABSTRACT

Contrary to the laws governing the legal duties of health workers and punish their violation of ethical norms are not clearly defined laws, but commonly prescribe appropriate codes. In the Federation B i H, as well as the Republika Srpska formal codes of which were developed by the International Code of ethics of nurses. Negative trends in society have made to the medicine under the influence of various factors in the first place money, turned into a fertile ground for individuals to prove himself. Where we often neglect the true value of human achievement, but the stress and adopt values based on statistical results. In the race for the continuous improvement and studying health care workers, and everyone else, neglect respecting the needs and values of people. The position of nurses in relation to ethical issues is very ambiguous, located between opposing attitudes and expectations. Although required independent action and independent thinking, to once again request the cooperation and approval of others. Nurses are more and more considered as employees, rather than professionals with a clearly defined mission and professional activities. The official stance is sometimes more appreciated than ethically responsible execution of their duties. The task of every health care professional is to achieve the highest ethical standards of professional conduct and to motivate such behavior colleagues and associates.

KEY WORDS

Ethical code, nurses position, ethical dilemmas.